

ФОРМИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПЕРЕДБАЧЕНІ Ч. 4 СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ, ЯК ПРЕДИКАТНІ ЗЛОЧИНИ, ЩО ПЕРЕДУЮТЬ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

**КНИЖЕНКО Оксана Олександрівна - доктор юридичних наук, професор,
ORCID: 0000-0001-9252-7464**

**КЛИМЕНКО Сергій Вікторович - кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0009-0004-2629-2133**

**ЗВОНАРЬОВ Олег Юрійович - кандидат юридичних наук, доцент
УДК 343.375**

DOI 10.32782/LAW.UA.2023.4.15

У статті висвітлено та вирішено питання щодо віднесення до категорії предикатних злочинів до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, окремі форми колабораційної діяльності, передбачені ч. 4 ст. 111-1 КК України, а саме: передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора. Незважаючи на те, що наразі слідчо-судова практика з кримінально-правової оцінки відповідних форм цього кримінального правопорушення є доволі усталеною, питання визнання їх як злочинів, предикатних до кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, ще не вирішено.

Зокрема, автором проаналізовано зміст вказаних вище форм колабораційної діяльності, у тому числі наведено конкретний практичний приклад з обставин, встановлених у ході судового розгляду матеріалів судової справи. Головною метою в переважній більшості випадків вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 111-1 КК України, може бути отримання вигоди внаслідок передачі представникам держави-агресора чи окупаційної адміністра-

ції матеріальних ресурсів чи провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора.

Враховуючи отримані висновки, а також висновки Верховного Суду України, викладені у постанові Пленуму від 15 квітня 2005 р. № 5 «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», доведено, що майно, отримане внаслідок передачі матеріальних ресурсів представникам держави-агресора чи окупаційної адміністрації, а також ведення господарської діяльності з ними, може бути визнане як таке, що одержане злочинним шляхом.

Ключові слова: колабораційна діяльність; предикатний злочин; легалізація (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом; передача матеріальних ресурсів; господарська діяльність у взаємодії з державою-агресором.

Постановка проблеми

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року № 2108-IX чинний Кримінальний кодекс України доповнено

статтею 111-1 «Колабораційна діяльність». Зокрема, зазначеними змінами впроваджено кримінальну відповідальність за низку діянь, які, власне, й утворюють зміст колабораційної діяльності. Автори практичного порадики з кримінально-правової оцінки злочинної колаборації в умовах збройної агресії виділили наступні види злочинної колаборації, спрямовані на матеріальну та господарську взаємодію з окупаційною владою, впровадженою державою-агресором на захоплених територіях, і підтримку її збройних формувань:

– передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, утвореним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора (ч. 4 ст. 111-1 КК України);

– добровільне провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора (ч. 4 ст. 111-1 КК України);

– добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (ч. 2 ст. 111-2 КК України) [1, с. 29].

Означені форми колабораційної діяльності мають бути розглянуті з позиції їх економічного характеру, з урахуванням кримінально-правової оцінки не тільки взаємодії з представниками держави-агресора чи окупаційної адміністрації, а й з позиції використання коштів, одержаних внаслідок такої злочинної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання кримінально-правової оцінки злочинної колаборації взагалі та колабораційної діяльності, зокрема, у своїх наукових працях висвітлювали такі фахівці, як О. І. Букреєв, О. О. Буряк, О. В. Зайцев, Д. О. Олейніков, М. А. Рубашенко, М. В. Членов, І. В. Яковюк та ін. Що ж стосується питань легалізації (відмивання) май-

на, одержаного злочинним шляхом, то їх у своїй працях досліджували А. В. Айдинян, П. П. Андрушко, А. С. Беніцький, М. В. Бондарєва, М. В. Гладковський, В. Л. Гончарук, О. О. Дудоров, І. Є. Мезенцева, Р. М. Міловідов, Ю. Г. Старовойтова, Т. М. Тертиченко, Г. О. Усатий та багато інших.

Разом з цим тема належності окремих форм колабораційної діяльності до предикатних злочинів у контексті ст. 209 КК України ще не була темою окремого дослідження, що й обумовлює його актуальність.

Метою статті є вирішення науково-практичного питання щодо належності форм колабораційної діяльності, передбачених ч. 4 ст. 111-1 КК України, до предикатних злочинів у контексті ст. 209 КК України.

Виклад основного матеріалу

У Пояснювальній записці до проекту Закону України від 3 березня 2022 року № 2108-IX про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) [2] вказується, що колабораціонізм як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу та іншим національним інтересам України, тому повинен нести за собою відповідальність, встановлену законом. Крім того, постконфліктне врегулювання неможливе без відновлення справедливості та обмеження ряду прав осіб, причетних до колабораціонізму, що можливо вирішити тільки законом.

Необхідно також звернути увагу, що після запровадження воєнного стану законодавцем було удосконалено нормативну базу, що регламентує особливості протидії злочинності в умовах воєнного стану, а також запроваджено процесуальні зміни, необхідні для реалізації норм матеріального права [3, с. 72].

Незважаючи на те, що кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність впроваджено майже півтора року тому, і наразі слідчо-судова практика з кримінально-правової оцінки відповідних форм цього

кримінального правопорушення є доволі усталеною, усе ж окремі дискусійні питання можуть виникати до сих пір, обумовлюючи необхідність їх наукового вирішення.

Враховуючи обсяг обраної теми, розглянемо суть та зміст форм об'єктивної сторони колабораційної діяльності, передбачених ч. 4 ст. 111-1 КК України. Так, О. О. Буряк, О. І. Букреєв, Д. О. Олейніков, М. В. Членов пропонують під передачею матеріальних ресурсів розуміти надання наявних у суб'єкта матеріальних ресурсів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора [4, с. 35].

На думку зазначених вище авторів, у контексті ч. 4 ст. 111-1 КК України матеріальні ресурси – це предмети матеріального світу, відповідні приміщення та будівлі, матеріальні чи інші послуги, енергоресурси, обладнання, устаткування, техніка і т.п., необхідні для вирішення матеріальних потреб незаконних збройних чи воєнізованих формувань, створених на тимчасово окупованій території, та/або збройних чи воєнізованих формувань держави-агресора [4, с. 35].

Звісно, що передача матеріальних ресурсів може бути як безоплатною, так і такою, що здійснюється на договірних засадах, а суб'єкт (громадянин України), який передає представникам держави-агресора або окупаційної адміністрації матеріальні ресурси, може отримувати за таку передачу від останніх майно, активи або готівкові кошти.

Відповідно до ст. 3 Господарського кодексу України під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Вона може здійснюватися для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку і є підприємництвом, а також може здійснюватися і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність).

Що ж стосується провадження господарської діяльності в контексті ч. 4 ст. 111-1 КК України, то зазначені вище автори визна-

чаються її як добровільну, за власною волею діяльність громадянина України (особисто або через створену ним господарську організацію), що провадиться у взаємодії з державою-агресором і яка пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу. Така господарська діяльність визнається одним із видів колабораційної діяльності, оскільки здійснюється у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора [4, с. 44].

Таким чином, якщо враховувати сутність вказаних вище форм колабораційної діяльності, то метою в переважній більшості випадків може бути отримання вигоди внаслідок передачі представникам держави-агресора чи окупаційної адміністрації матеріальних ресурсів чи провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора.

Як приклад провадження господарської діяльності із забороненим суб'єктом можна навести обставини, встановлені Дніпровським районним судом м. Києва у судовому провадженні № 1-кп/755/1467/23. Так, суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 111-1 КК України, перебуваючи на тимчасово окупованій території України у м. Феодосія, здійснив провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором та незаконними органами влади, а саме – так званою «федеральною казенною установою «Центр господарського та сервісного забезпечення Міністерства внутрішніх справ рф по Республіці Крим», створеними на тимчасово окупованій території. Обвинувачений, будучи засновником та перебуваючи на посаді директора ТОВ «Кедр», маючи право діяти від імені юридичної особи, здійснив послуги з передачі у власність пального (бензину автомобільної марки АІ-95, АІ-92, дизельного пального в талонах та паливних картах) «ФКУ «ЦХИСО МВД по

Республіке Крим» в рамках державних потреб і оборонного замовлення федеральної установи рф до 31.12.2024 року на загальну суму 126 509 198 російських рублів, що підтверджується наявністю інформації, викладеної «официальным сайтом единой информационной системы в сфере закупок в информационной-телекоммуникационной сети интернет предназначенной для обеспечения свободного доступа к полной и достоверной информации о контрактной системе закупок и закупках товаров, работ, услуг отдельными видами юридических лиц, а так же для формирования, обработки и хранения такой информации. Порядок размещения информации на Официальном ЕИС и её содержание регламентируется Федеральным законом от 05.04.2013 № 44-ФЗ «О контрактной системе в сфере закупок товаров, работ, услуг для обеспечения государственных и муниципальных нужд» и федеральным законом рф від 18.07.2011 № 223-ФЗ «О закупках товаров, работ, услуг отдельными видами юридических лиц», а так же существующими подзаконными актами (<http://zakurki.gov.ru>)», чим довів свій злочинний умисел, направлений на провадженні господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора, до кінця [5].

Враховуючи, що кошти чи майно, отримані внаслідок передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора, вважатимуться незаконно набутими, така ситуація обумовить подальші дії суб'єктів, спрямовані на їх легалізацію (відмивання). Означена позиція порушує принципове питання, чи є названі форми колабораційної діяльності предикатними злочинами в контексті ст. 209 КК України.

Узагальнивши наукові погляди та слідчу практику, О. В. Халін визначив легалізацію (відмивання) як кримінальне правопорушення, що вчиняється фізичними та юридичними особами, з використанням злочинного (корупційного) механізму надання статусу законного походження активам (коштам, нерухомості, цінним паперам), усвідомлено набутих злочинним шляхом з метою приховання предикатного злочину й набуття правових підстав для володіння, користування та розпорядження вказаними активами [6, с. 18].

Надалі розглянемо характеристики предикатного злочину. Так, окремі науковці вважають, що ст. 209 КК України, викладена у редакції Закону від 6 грудня 2019 р., взагалі не передбачає наявності такого обов'язкового раніше компоненту легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як предикатний злочин. Стверджується, що злочинний характер походження майна «переводиться» у власності основного діяння, а друге діяння (вчинений раніше предикатний злочин, наявність якого передбачалась попередньою редакцією ст. 209 КК України), виключене з нової редакції ст. 209 КК України і не входить до змісту зміненого механізму легалізації (відмивання) [7, с. 74–75]. Означену точку зору обґрунтовано не поділяє О. О. Дудоров, зазначаючи, що зміна описання ознак предикатного діяння, здійснена на підставі Закону від 6 грудня 2019 р. (зокрема, виключення з ч. 1 примітки ст. 209 КК України визначення поняття суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів) не означає того, що при кваліфікації вчиненого як відмивання на сьогодні не потрібно встановлювати факт вчинення предикатного діяння, а отже, що нібито слід нівелювати його роль у механізмі легалізації як вторинного злочину. У юридичній літературі при з'ясуванні співвідношення вторинної злочинної діяльності і причетності до злочину вказується з-поміж іншого на те, що для будь-якого вторинного злочину необхідна наявність основного (первинного) злочину; вторинний злочин носить самостійний характер

і завжди може бути вчинений уже після основного делікту [8, с. 343].

Згідно з абз. 2 п. 1 Сорока рекомендацій FATF «країни повинні застосовувати поняття злочину «відмивання грошей» до всіх серйозних злочинів з метою охоплення якомога ширшого спектра предикатних злочинів. Предикатні злочини можуть описуватися шляхом посилання на всі злочини чи на поріг, пов'язаний з категорією серйозних злочинів або з таким видом покарання, як ув'язнення, встановлене за предикатний злочин, чи на перелік предикатних злочинів, або шляхом поєднання цих підходів» [9, с. 4–5]. Відповідно до вимог Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, «предикатний злочин» означає будь-який кримінальний злочин, у результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом злочину [10]. За вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 111-1 КК України, передбачено покарання у виді штрафу до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна, що, відповідно до ч. 4 ст. 18 КК України, дає підстави віднести його до категорії нетяжких злочинів.

Відповідно до висновків Верховного Суду України, викладених у постанові Пленуму від 15 квітня 2005 р. № 5 «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», передбачено перелік випадків, коли кошти чи майно не слід визнавати такими, що були одержані злочинним шляхом. До них відносяться:

а) товари, контрабандно ввезені в Україну, водночас дохід, одержаний у результаті легалізації (наприклад, у вигляді отримання плати за контрабанду товарів), може визнаватись предметом цього злочину;

б) кошти або інше майно, одержані внаслідок здійснення службовою особою всупереч установленому порядку операцій з акти-

вами, що перебувають у податковій заставі і в подальшому використовуються суб'єктом господарювання – юридичною особою під час здійснення господарської діяльності;

в) кошти (незалежно від їх розміру), одержані як субсидії, субвенції, дотації чи кредити внаслідок надання неправдивої інформації суб'єктами, зазначеними в диспозиції ч. 1 ст. 222 КК України;

г) кошти, здобуті від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [11].

Наведене вище свідчить про те, що майно, одержане унаслідок вчинення будь-якої з форм колабораційної діяльності, передбаченої ч. 4 ст. 111-1 КК України, не відноситься до коштів чи майна, які не слід визнавати такими, що були одержані злочинним шляхом.

Також на користь віднесення окремих форм колабораційної діяльності, передбачених у ч. 4 ст. 111-1 КК України, до злочинів, що є предикатними до кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, наведено позицію В. Л. Гончарука, який у цьому контексті згадує кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України (Розділ I КК України), зокрема: «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України» (ст. 110-2 КК України) [12, с. 110].

Висновок

Враховуючи викладене вище, можна вважати, що кошти або майно, отримані в результаті вчинення окремих форм колабораційної діяльності, не підпадають під ознаки тих, які не слід визнавати такими, що були одержані злочинним шляхом, що вказує на можливість визнання таких коштів або майна набутими злочинним шляхом, а також за наявності наступних подальших дій, зазначених у диспозиції ст. 209 КК України, предметом кримінального правопорушення, передбаченого вказаною статтею.

У свою ж чергу, злочин, передбачений ч. 4 ст. 111-1 КК України, тобто колабораційна діяльність у формі 1) передачі мате-

ріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або 2) провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора, має вважатись предикатним злочином, що передує легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Означені висновки мають враховуватись у ході кримінально-правової оцінки суб'єктів злочину, передбаченого ч. 4 ст. 111-1 КК України, у разі, якщо внаслідок вчинення вказаного злочину ними отримується майно чи грошові кошти від представників держави-агресора чи окупаційної адміністрації рф.

Література

1. Олейніков Д. О., Швець А. З., Букреєв О. І., Червяков О. В. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування. Київ: Алерта, 2023. 312 с.

2. Пояснювальна записки до проекту до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/559222>.

3. Луценко Ю. В., Денисенко М. М. Протидія злочинності в умовах воєнного стану: теоретико-правові проблеми. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 3(44). С. 70–75.

4. Буряк О. О., Букреєв О. І., Олейніков Д. О., Членов М. В. Колабораційна діяльність: загальні засади кримінально-правової кваліфікації: практич. Порадник. Харків: Право, 2022. 98 с.

5. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 09.10 2023 року у справі № 1-кп/755/1467/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114155561>.

6. Халін О. В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочин-

ним шляхом: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 244 с.

7. Берзін П. С., Волинець Р. А., Берзіна А. Б. Про можливість застосування ст. 209 Кримінального кодексу України в редакції від 16 січня 2003 року після набрання чинності нової редакції цієї статті від 06 грудня 2019 року. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2023. Вип. 75(2). С. 72–82.

8. Дудоров О. О. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом: порівняльний аналіз положень чинного і перспективного кримінального закону. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 341–348.

9. Сороч рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). *Урядовий кур'єр*. 2003. № 179. 25 верес.

10. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 року. *Офіційний Вісник України*. 1998. № 13. Ст. 304.

11. Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 квітня 2005 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-05>.

12. Гончарук В. С. Види предикатних злочинів у вітчизняному кримінальному законодавстві. *Наше право*. 2020. № 3. С. 105–115.

FORMS OF COLLABORATIVE ACTIVITIES PROVIDED FOR IN PART 4 OF ART. 111-1 CRIMINAL CODE OF UKRAINE AS PREDICATE CRIMES PRECEDING LEGALIZATION (LAUNDERING) OF INCOME OBTAINED BY CRIMINAL WAYS

The article highlights and resolves the issue of assigning to the category of predicate crimes for the legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, certain forms of collaborative activity, provided for in Part 4 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine,

namely: the transfer of material resources to illegal armed or paramilitary formations created on the temporarily occupied territory, and/or armed or paramilitary formations of the aggressor state, and/or conducting economic activities in cooperation with the aggressor state, illegal bodies authorities created in the temporarily occupied territory, including the occupation administration of the aggressor state. Despite the fact that currently the investigative and judicial practice of criminal-legal assessment of the relevant forms of this criminal offense is quite established, the issue of recognizing them as crimes predicated on the criminal offense provided for in Art. 209 of the Criminal Code of Ukraine, not yet resolved.

In particular, the author analyzed the content of the above-mentioned forms of collaborative activity, including a specific practical example from the circumstances established during the judicial review of the court case materials. The main purpose in the vast majority of cases of committing the crime provided for in Part 4 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, may be the receipt of a benefit as a result of the transfer of material

resources to representatives of the aggressor state or the occupation administration or the conduct of economic activities in cooperation with the aggressor state, illegal authorities created in the temporarily occupied territory, including the occupation administration of the aggressor state.

Taking into account the conclusions received, as well as the conclusions of the Supreme Court of Ukraine, set out in the resolution of the Plenum of April 15, 2005 No. 5 «On the practice of courts applying the legislation on criminal liability for the legalization (laundering) of proceeds obtained through criminal means», it is proved that the property obtained as a result of the transfer of material resources to representatives of the aggressor state or the occupying administration, as well as conducting economic activities with them, may be recognized as having been obtained by criminal ways.

Keywords: *collaborative activity; predicate crime; legalization (laundering) of property obtained through criminal ways; transfer of material resources; economic activity in interaction with the aggressor state*